

346. 4. -նալ վերջաւորող բայերուն՝

նալ	Ս. Դ. -նամ	Նանք Հինն էր՝	Նամ, -նամք
	Բ. Դ. -նաս	Նաք	Նաս, -նաք
	Գ. Դ. -նա	Նան	Նայ, -նան:

347. 5. -ջընէլ վերջաւորող բայերուն՝

նալ	Ս. Դ. -ջընիմ	Ջընիք	Ջընիք
	Բ. Դ. -ջընիս	Ջ	Ջընիք
	Գ. Դ. -ջընա՞	Ջընին	Ջընին

Հինն էր՝	-ուցանեմ,	-ուցանեմք
	-ուցանես,	-ուցանեք
	-ուցանէ,	-ուցանեն:

348. Դիտելու է թէ բարբառի մէջ -ել եւ -իլ վերջաւորող բայերն խոնարհման ժամանակ ներկային մէջ բոլորովին իրարու հետ կը շփոթին. -ն յաջմանակը կը տանի -ի լրացյալ, երկու տեսակ բայերն ներկային մէջ կը զանազանին եզ. Գ. դէմքով եւ յոգ. Բ. եւ Գ. դէմքերով: Աւելցնենք որ -ջընէլ վերջաւորող բայերն բոլորովին -ել վերջաւորողներու նման կը խոնարհին ներկային մէջ, միայն -ջը մաս. նիկն աւելցնելու է:

բ. անկատար:

349. 1. Աներեւոյթ -ել՝

		Հինն ձեռն էր՝
նալ	Ս. Դ. -էի	-էինք -էի, -էաք
	Բ. Դ. -էիր	-էիք -էիր, -էիք
	Գ. Դ. -էր	-էին -էր, -էին:

350. 2. Աներեւոյթ -իլ՝

նալ	Ս. Դ. -էի	-էինք	Նոյնը քան -ել. Նոյն-
	Բ. Դ. -էիր	-էիք	պէս եւ հինք,
	Գ. Դ. -էր	-էին	

351. 3. Աներեւոյթ -ալ՝

		Հինն ձեռն էր՝
նալ	Ս. Դ. -այի	-այինք -այի, -այաք
	Բ. Դ. -այիր	-այիք -այիր, -այիք
	Գ. Դ. -ար	-ային -այր, -ային:

352. 4. Աներեւոյթ -նալ՝

		Հինն՝
նալ	Ս. Դ. -նայի	-նայինք -նայի, -նայաք
	Բ. Դ. -նայիր	-նայիք -նայիր, -նայիք
	Գ. Դ. -նար	-նային -նայր, -նային:

353. 5. Աներեւոյթ -ջընէլ՝

նալ	Ս. Դ. -ջընէի	Ջընէինք
	Բ. Դ. -ջընէիր	Ջընէիք
	Գ. Դ. -ջընէր	Ջընէին:

Հինն ձեռն՝	-ուցանէի,	-ուցանէաք
	-ուցանէիր,	-ուցանէիք
	-ուցանէր,	-ուցանէին:

354. Ինչպէս կը տեսնուի Անկատարի դիմակերտներուն մէջ աւելի մեծ միակերպութիւն մը կը տիրէ. -ել, -իլ եւ -ջընէլ անկատարները բոլորովին իրարու նման են, միայն թէ -ջը մասնիկն աւելցնելու է -ջընէլի համար:

Իսկ -ալ եւ -նալ իրարմէ կը տարբերին միայն -ն գրով:

գ. կատարեալ:

355. 1. -իլ աներեւոյթով բայերուն՝

		Հինն ձեռն՝
նալ	Ս. Դ. -եցի	-եցինք -եցի, -եցաք
	Բ. Դ. -եցիր	-եցիք -եցիր, -եցիք, ցիք
	Գ. Դ. -եց	-եցին -եաց, -եցին:

356. 2. -իլ աներեւոյթով բայերուն՝

		Հինն ձեռն՝
նալ	Ս. Դ. -եցայ	-եցանք -եցայ, -եցաք
	Բ. Դ. -եցար	-եցաք -եցար, -եցայք
	Գ. Դ. -եցաւ	-եցան -եցաւ, -եցան:

357. 3. -ալ աներեւոյթով բայերուն՝

		Հինն ձեռն՝
նալ	Ս. Դ. -ացի	-ացինք -ացի, -ացաք
	Բ. Դ. -ացիր	-ացիք -ացիր, -ացէք, ցիք
	Գ. Դ. -աց	-ացին -աց, -ացին:

358. 4. -նալ աներեւոյթով բայերուն՝

		Հինն ձեռն՝
նալ	Ս. Դ. -ցայ	-ցանք -ցայ, -ցաք
	Բ. Դ. -ցար	-ցաք -ցար, -ցայք
	Գ. Դ. -ցաւ	-ցան -ցաւ, -ցան:

359. 5. -ջընէլ աներեւոյթով բայերուն՝

		Հինն ձեռն՝
նալ	Ս. Դ. -ցուցի	-ցուցինք -ցուցի, -ցուցայք
	Բ. Դ. -ցուցիր	-ցուցիք -ցուցիր, -ցուցաք
	Գ. Դ. -ցուց	-ցուցին -ցոյց, -ցուցան:

360. ԳԺժար չէ գիտել թէ -ել, -ալ, -ջընէլ վերջաւորող բայերուն կատարեալը մի-եւնոյնն է. միայն -ջը մասնիկն առաջ գտնուող ձայնաւորը կը փոխուի, որն -ի, -ի, -ելի համար, -ա՝ -ալ համար եւ -ա՝ -ջընէլի համար:

361. Նշնպէս Նոյն են -իլ եւ -նալ բայերու կատարեալներն, միայն -իլ վերջաւորողներն աւելորդ -ի ձայնաւոր մը կ'առնուն:

362. Հետեւեալ ցանկին մէջ կը տեսնուին բարբառի բոլոր դիմակերտ մասնիկներն.

	դեմք	-ի	-ի	-ու	-ու	-անի
Ներկայ	1. իմ 2. իմ 3. իմ	1. իմ 2. իմ 3. իմ	1. իմ 2. իմ 3. իմ	1. իմ 2. իմ 3. իմ	1. իմ 2. իմ 3. իմ	1. իմ 2. իմ 3. իմ
Անկապ	1. իմ 2. իմ 3. իմ	1. իմ 2. իմ 3. իմ	1. իմ 2. իմ 3. իմ	1. իմ 2. իմ 3. իմ	1. իմ 2. իմ 3. իմ	1. իմ 2. իմ 3. իմ
Հարգանք	1. իմ 2. իմ 3. իմ	1. իմ 2. իմ 3. իմ	1. իմ 2. իմ 3. իմ	1. իմ 2. իմ 3. իմ	1. իմ 2. իմ 3. իմ	1. իմ 2. իմ 3. իմ

Բ. ԵՂԱՆԱԿ ԸՆԹԱՐԿ ՄԱՍՆԻՔՆԵՐ:

363. Բարբառու մեջ գոյութիւն ունեցող եղանակներն են՝ դեմքային, Անկապ, Սահմանափակ, Հրահանգային, Ստորագրական, Երկնային (Potential) եւ Ընթացիկ:

364. Մեր մատենագրութեան փառաւոր ոսկեգործի բայական որոշ եւ յատուկ ձեւերն մոռացութեան տուելէն յետոյ, միջին դարերու մէջ սահմանականը սկսաւ ստորագրականի եւ ապառնիկի տեղ գործածուիլ եւ ասկէ ծագեցան շփոթութիւններ: Մինչեւ որս ալ արեւելեան բարբառներէն մեծագոյն մասը նախկին սահմանականը կը գործածէ ապառնիկի տեղ. օր. ի՞նչ — պիտի ըսեմ, յետոյ կ'ըսեմ. ինչ ներկայի համար, ինչպէս ծանօթ է, կը գործածեն —ս' ստորին դարերէն ժառանգութիւն մնացած վերջաւորութիւն մը. օր. ասում եմ — ասեմ, հիմա կ'ըսեմ. (տիեօրմ, je dis): Այս շփոթութեանց առջեւ առնելու համար ժողովուրդը հնարած է — տեղւոյն, դիրքին եւ ժամանակին համեմատ — զանազան մասնիկներ, զորս կ'աւելցընէ բայերուն վրայ:

365. Արաբկերի բարբառն մէջ ոչ միայն սահմանականը՝ ստորագրականին եւ ապառնիկին հետ կը շփոթուէր, այլ եւ երկբայականը եւ ըղձականը առաջիններուն հետ, եմէ զանազան մասնիկներ չգալին զանոնք իրարմէ բաժնելու եւ մէն մի եղանակի իւր տեղն գնելու: Տեսնենք ուրեմն այդ մասնիկները:

1. Սահմանական:

366. Սահմանականի որոշէլ մասնիկներն են՝ նշեւ եւ ի՛:

367. Առնք կը գործածուին Սահմ. ներկային եւ անկատարին համար. նշ միշտ յետագաս է. իսկ ի՛ միշտ նախագաս, վերջինս կ'աւելցուի միայն ձայնաւորով սկսող բայերու վրայ. երբեք բաղաձայնով սկսողներուն վրայ: Օր. ի՛նչ — կը խմեմ, խմում եմ. ի՛նչ — կանչում եմ, կը կանչէի եւն. մինչ ի՛նչ — կ'ըսեմ, ասում եմ. ի՛նչ — կ'ըսեմ, ասում եմ. ի՛նչ — կ'ըսեմ, ասում եմ. ի՛նչ — կ'ըսեմ, ասում եմ:

368. Նշ առաջ եկած կը թուի միջին դարերու մէջ գործածուած նա շարկապէն որ ի՛նչ նշանակութիւն ունէր եւ նա ալ կը գրուէր: Սակայն այդ նա կամ նա ստորագրականի միտք մը կու տար խօսքին, մինչ բարբառն մէջ սահմանականի տեղ կը ծառայէ նախնի փոխաւերով:

369. Գալով նախագաս ի՛ գրին, պարզապէս կրճատեան է միջնադարեան ի՛նչ եւ այժմեան ի՛նչ, որու մասին կը խօսինք յետոյ:

2. Երկբայական:

370. Երկբայական եղանակը կը ցուցնէ գործողութիւն մը, որուն կատարումը կասկածի տակ է. որուն կատարումը կարծում ունի ուրիշ գործողութիւնէ մը: Տեսակ մը կասկածաւոր ապառնի է այս եղանակը. օր. ի՛նչ — կրնայ լինի որ խմեմ, գուցէ խմեմ, կարող է պատահել որ խմեմ եւն:

371. Այս եղանակը իւր ներկային եւ անկատարին մէջ Սահմանականէն զանազաներու համար յետագաս ի՛նչ մասնիկն կ'առնէ եւ կը խոնարհուի ճիշտ Սահմանականի ժամանակներուն նման: Սակայն երբ բայն ձայնաւորով մը կը սկսի, Սահմանականին նման ի՛ կրճատեալ մասնիկն ալ կ'առնուի՝ նախագաս. օր. տեսնեմ — տեսնեմ, տեսնեմ — տեսնեմ, բայց ի՛նչ — տեսնեմ — տեսնեմ, եւն:

372. Ուրեմն ձայնաւորով սկսող բայերու մէջ բարբառն երկբայական եղանակն երկու ի՛նչով — մին նախագաս եւ միւր յետագաս — կը վարի. քանի որ ի՛ = ինչ = ինչպէս ըսինք վերջ (թիւ 367):

373. Հաս առգամ նոյն իսկ բաղաձայնով սկսող բայերն նախադիր ի՛նչ մը կ'առնեն. այսպէս ի՛նչ — գրի՛մ, ի՛նչ — գրեմ — եւն. բայց զանազան պարագային բայը կամ գործողութիւնը աւելի սպառնական ձեւ մը կ'առնու եւ ապառնիկի միտք մը կը ստանայ:

374. Պսն առաջին անգամ գրուած կը տեսնենք ԺԲ դարուն. բայց անշուշտ շատ աւելի Տին եւ այս մասնիկը քան այն դարը, վասն զի խոսք մը, բառ մը կամ դարձուածք մը գրողին գրչին տակ անցնելէ առաջ երկար ժամանակ կը ծեծուի Ժողովրդին բերնին մէջ:

375. Անժխտելի կերպով կարելի է պնդել թէ այդ իսկ մասնիկը ձեւացած է անցնելով ձայնական փոփոխութիւններէ՝ նախկին իսկ — ձեւէն. իսկ —, իս —, իս —, իս — (Տես գործիս Բ Մասին մէջ —) երկարաբառը եւ — ձայնաւորը):

3. Ստորադասական:

376. Բարբառիս մէջ Ստորադասականը Սահմանականէն, ուստի եւ երկրայականէն կը զանազանի ձև՝ յետագաս մասնիկով. օր. խի՛ս ձև, արեւա՛յ ձև, առեւա՛ ձև, զորս կարելի է թարգմանել, եթէ խմբմ, թէ որ տեսնելի, առեւելո՛ւ որ ըլլամ, եւն:

377. Այս եղանակիս թէ՛ ներկան եւ թէ՛ անկատարը կը խնդրէին Սահմանականի ժամանակներուն նման, միայն փոխանակ —ելի ձև՝ կ'առնուէն եւ սկզբնական կ'երբեք չեն առնուր՝ նոյն իսկ եթէ ձայնաւորով ալ սկսին:

378. Սոյն ձև՝ մասնիկս ալ միշին դարերու ձև կամ ձայն շարժականն առաջ եկած է անտարակոյց: Չայնականն օրինաց Տամմատ ձայնէն եղած է ին (որ գեւ. շատ մը գաւառաբարբառներու մէջ գործածական է) եւ ասկէ՝ ըստ բարբառիս ձայնագիտութեան՝ (տես եւ ձայնաւորը Գործիս Բ. Մասին մէջ) վերածուած է ձև՝ ձեւին, ճիշդ ինչպէս որ —ել վերջաւորող բայերու Սահմ. ներկ. եզ. 3. գէմքի նախկին —էն եղած է — ձայնն այս բարբառիս մէջ:

4. Ըղծական:

379. Ըղծական եղանակը որ բարբառիս մէջ շատ գործածական է, գործողութեան մէջ փափաք մը կը դնէ:

380. Եղանակս սահմանականէն, երկրայականէն եւ ստորադասականէն կը զանազանուի նախագաս լուր բառով եւ ուրիշ ոչ ինչ, այսինքն յետագաս ո՛ր եւ է նշան կամ մասնիկ չ'ընդունիր: Այսպիսով բային ըղծական — հրամայական իմաստ մը կու տայ. օր. ինչ խի՛ս, ինչ —տէն, ինչ մա՛նէն եւն:

5. Ապառնի:

381. Բարբառիս մէջ ապառնին կը կազմուի լուրի լուրի բառով կամ լուր մասնիկով որ լուրի —

ին կրճատեալն է: Այս երկու մասնիկներն կ'աւելցուին սահմանական ներկային եւ անկատարին վրայ եւ երկու տեսակ ապառնիներն կը յօրինին:

382. Սակայն այդ լուրի եւ լուր հետեւեալ կերպերով կը գործածուին

1. Լուրի կրնայ նախագաս կամ յետագաս ըլլալ բային եւ միեւնոյն գործածուիլ. օր. լուրի էմ — կամ էմ — լուրի:

2. Լուրի կրնայ գործածուիլ լուրի հետ միասին, որն իրմէ նախագաս կամ յետագաս կրնայ ըլլալ. օր. լուրի գամ լուր, կամ լուր գամ լուրի:

3. Լուր կրնայ առանձին գործածուիլ յետագաս կամ նախագաս. օր. էմ — լուր կամ լուր էմ:

4. Լուր կրնայ կրկնուիլ, այսինքն միաժամանակ յետագաս եւ նախագաս ըլլալ օր. լուր գամ լուր:

5. Նախագաս լուր կրնայ կրճատուիլ ձայնաւորով սկսող բայերու առաջ եւ գործածուիլ թէ՛ լուր եւ թէ՛ լուր յետագասներուն հետ. օր. Լուր եթամ լուր կամ Լուր լուրի:

383. Հետեւեալ ցանկով պարզ կը տեսնուի լուրի եւ լուր գործածութիւնը:

Լուր — Եր. պիտի խմիմ, պիտի կարգայի:

— լուր: Եր. խմիմ պիտի, կարգայի պիտի:

լուր — լուր: Եր. պիտի խմիմ տի, պիտի կարգայի տի:

լուր — Եր. տի խմիմ, տի կարգայի:

— լուր: Եր. խմիմ տի, կարգայի տի:

լուր — լուր: Եր. տի խմիմ տի, տի կարգայի տի:

լուր — լուր: Եր. տի խմիմ պիտի, տի կարգայի պիտի:

Լուր — լուր: Եր. տի/թամ տի, տի/տեի տի

Լուր — լուր: Եր. տի/թամ պիտի, տի/տեի պիտի:

(Հարգանքներ)

ՄԱՐԿԱՆ Ս. ՆԱԽԻԹ-ԲԵԿ

ԸՆԴԴԻՍԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԻ ԴՈՓՆԵՆՑ ՊՈՒԿ Գ. Կ. ԲՈՐՄԱՆՆԵՐԻ ԺՈՒՐՆԱԼ

Երբ մարդ երկար ժամանակ իւր «իմաստութեան» երազով օրօրուած, յառնարծ խոշոր գոտի կը հանդիպի եւ իւր քաղցր ցնորքից